

336/1

Lugha ya kiswahili

Paper 1

Jul/Aug 2019

2 ½ Hours

MUKONO EXAMINATION COUNCIL

Uganda Certificate of Education

Lugha ya kiswahili 336 / 1

Karatasi ya Kwanza

Muda: Saa Mbili na nusu.

Maagizo;

- Jibu Maswali manne
- Jibu Maswali mawili kutoka sehemu A na B
- Swali la kwanza lina vipengele viwili. Changua kipengele kimojawapo Ama[A] au [B]
- Nadhifisha mwandiko wako

pindua

SEHEMU YA A

1. a. Andika insha moja kati ya maneno 300- 400 juu ya mada zifuatazo.

- i. Umuhimu wa lugha ya Kiswahili.
- ii. Mtoto umleavyo ndivyo akuavyo.
- iii. Umuhimu wa dini ulimwenguni.
- iv. Umuhimu wa mifugo katika nchi yako

AU

b. Andika insha mbili fupi fupi kati ya maneno 190-200 juu ya mada zifuatazo.

- i. Mwandikie shangazi yako barua ukimwomba kuishi kwake wakati wa likizo inayokuja huku ukimwelezea shida unazokumbana nazo ukiwa kwenu.
- ii. Mwalimu wako wa Kiswahili amekuteua kuwahotubia wanafunzi wenzako wanaotaka kujiunga na CHAMA CHA SEMA KISWAHILI shuleni mwenu. Andaa hotuba utakavyo watolea wenzako.
- iii. Andaa ratiba itakavyo tumiwa wakati wa siku ya wazazi shuleni.
- iv. Andika mahojiano kati yako na mwalimu wa Kiswahili wakati wa kampeni za kumchagua kiongozi wa CHAMA CHA AFRIKA MASHARIKI shuleni.

2. Soma makala yafuatayo kisha ujibu maswali.

Shule inaweza kuwa na nidhamu ya hali ya juu kutegemea uongozi uliopo. Hata hivyo, wanafunzi wanajua vizuri udhaifu ulioko kwa viongozi basi wanaweza kutumia fursa hiyo kuimarisha nyendo zao zisizofaa.

Kwa mfano wanafunzi wakijua wanaweza kumdanganya mwalimu mkuu na kupata ruhusa kutoka nje, basi wanaweza kutumia fursa hii kuingiza vileo kama pombe na dawa za kulevya shuleni.

Utovu wa nidhamu hujitokeza katika sura mbalimbali. Baaadhi ya mambo haya yakionekana shuleni basi mwalimu mkuu na kundi lake wakaze juhudi zao kwa maana kuna tatizo.

Mwanafunzi asiye na haja na masomo hatajisumbua kufanya kazi ya mwalimu. Hii ni kwa sababu masomo yake hayana umuhimu na pia kutoyaona kama jambo la pekee lililompeleka shuleni. Migomo ya mara kwa mara ya wanafunzi haionyeshi kuwa wanafunzi wamenyimwa haki zao, lakini inaonyesha kuna utovu wa nidhamu.

Kwa kawaida kama wanafunzi wakitaka kufanyiwa jambo huwatuma viranja wao auwalimu wao wa madarasa. lakini pale ambapo waafunzi hawasemi lolote mchana, ila wanangojwea giza ili walimbe 'nyimbo za ukombozi', basi pana tatizo. Kila shule huwa na namna yake iheshimiwe ili kuleta uelewano kati ya wanafunzi na walimu

Wanafunzi pia wataonyesha utovu wa nidhamu iwapo hawafanyi majukumu yao mengine. kwa mfano, kufagia darasa, bweni, maktaba au maabara. Mwanafunzi mwenye nidhamu hahitaji 'kusukumwa' ili kufanya majukumu yake. Hufanya kwa wakati unaofaa na pia huyafanya vizuri na kwa ukamilifu. Hivyo iwapo mwanafunzi ni lazima akaumbushwe majukumu yake na asukumwe au asimamiwe kuyafanya, basi kuna tatizo.

Visa kama vile uvutaji na ulevi ni visa vibaya sana na ambavyo vinahitaji kushughulikiwa haraka. visa hivi vikiwa vingi basi vinaashiria utovu wa nidhamu ambao bila shaka kuporomosha masomo. visa hivi pia ikumbukwe vina ambukizwa kama ugonjwa na vikiachwa basi vinaweza kuwa mtindo wa maisha katika shule nzima.

Kupigana kukiripotiwa shuleni na tena iwe kwamba visa hivi vinazidi, basi hii ni ishara kuwa wanafunzi hawana njia nyingine ya kutatua mizozo yao isipokuwa kupigana. Visa hivi pia vinaashiria utovu wa nidhamu miongoni mwa wanafunzi. Vinaonyesha kuwa topfauti zozote zile hazitatuliwi kwa mazungumzo ila kwa masumbwi.

Kadhalika iwapo wanafunzi wa vidato vingine wanawaadhibu sana wanafunzi wa kidato cha kwanza, basi huu ni utovu wa nidhamu. wanafunzi hawa huadhibiwa badala ya kukaribishwa. Ajabu gani hii? Miongoni mwa mambo wanayofanywa ni kuchapwa, kunyang'anywa chakula, kufanywa wawaoshee wengine nguo na pia wawafanyie majukumu yao.

Katika harakati hizi wengine hata hulazimishwa kunywa na kuvuta vileo ili wakubalike katika makundi ya wakubwa wao. Visa vya kufirwa pia vimeripotiwa na visa hivi humwathiri sana mwanafunzi kisaikolojia. Mgeni akija angalau hupewa chai ndipo siku ya pili apewe jembe akalime. Wanafunzi wengi wa kidato cha kwanza hawapati kufurahia kuupasi mtihani wao wa darasa la nane. Badala yake wakijiunga na shule nyinge hujipata wakijuta kuupasi mtihani.

Visa vya wanafunzi wengine kuacha shule kwa sababu ya masaiibu haya vimeripotiwa. Visa vingine huwa viovu hivi kwamba humwathiri mwanafunzi siku zake za baadaye. Kisa kama kile cha kumlawiti mwanafunzi kinaweza kumwathiri daima dawamu na kumfanya awe na woga wa namuna fulani.

Dawa za kulevya huchangia pakubwa kwa ulimwengu huu na kumtia kwa ulimwengu wake mwenyewe. Elimu na maisha kwa jumla hupoteza maana akataka kumtumikia "kiongozi wake" yaani dawa. Tena kwa sababu ya kuyawinda usiku na kulala mchana, basi mwanafunzi hawezi kufanya vyema masomoni

Maswali

1. Nidhamu shuleni hutegemea nini? **(Alama 2)**
2. Ni vileo gani ambavyo vimetajwa? **(Alama 2)**
3. Je, nikweli kwamba migomo huashiria kwamba wanafunzi wamenyimwa haki zao? **(Alama 2)**
4. Taja watu aina mbili ambao wanafunzi hutuma wakitaka kufanyiwa jambo fulani. **(Alama 2)**
5. Eleza sifa mbili za mwanafunzi mwenye nidhamu. **(Alama 2)**
6. Taja mambo manne ambayo wanafunzi wa vidato vingine wasio na nidhamu huwafanyia wanafunzi wa kidato cha kwanza. **(Alama 2)**
7. Eleza athari za madawa ya kulevyeya kwa wanafunzi. **(Alama 2)**
8. Toa maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumika katika makala haya:
 - a. Nidhamu **(Alama 1)**
 - b. Udhaifu **(Alama 1)**

- c. Dawa za kulevya (Alama 1)
d. Masaibu (Alama 1)

9. Jadili methali zifuatazo
a. Asiyefunzwa na mamaye hufunzwa na ulimwengu. (Alama 1)
b. Asiyesukia la mkuu huvunjika guu. (Alama 1)

SEHEME YA B

3. Soma makala yafuatayo kisha uyafupishe kwa maneno 100.

Mawasiliano ni neno ambalo asili yake ni wasili. Wasili lina maana ya kufika kwa mtu, kitu au jambo fulani baada ya mwendo au safari. Kwa hivyo kuwasiliana kuna maana ya watu, kitu au mambo kufikiana kutoka mahali

Kwa kuzingatia maudhui haya, inatupasa kuvipa vyombo au njia kama redio, simu, barua, ndege, meli, motokaa na wavuti jina la vyombo vya mawasiliano. Hivyo basi, yafaa tuone ni vipi vyombo hivi hufanya kazi hiyo ya kuwasiliana na huwasilisha nini.

Kulingana na vyombo hivyo na kazi zake, ingefaa vielezwe katika vichwa vitatu vifuatavyo; usafiri, mazungumzo na picha. katika usafiri, vyombo kama baiskeli, ndege, meli na magari hufanya kazi ya kuwasafirisha watu kutoka sehemu moja ya mazingira hadi nyingine. Pia watu wanaposafiri huwa wanasafirisha mali yao. Bidhaa kama kahawa, vyuma na mizigo mingine husafirishawa kwa meli, ndege na magari kupitia majini, hewani au barabarani.

Kwa minajili ya kukuza uchumi na maendeleo, nchi nyingi, Kenya ikiwemo, zimeimarisha bandari, viwanja vya ndege na barabara ili kuwe na urahisi wa kuwasilisha vitu vyao. Kwa sababu yule anayesafirisha bidhaa fulani mahali, na wakati huo anatajikana kukusanya nyingine, inamlazimu asiambatane na bidhaa hizo lakini ahakikishe zimewasili alikozikusudia. Hivyo basi njia nyingine ya mawasiliano ilivumbuliwa.

Njia hii ambayo ni mazungumzo hutumia vifaa kama barua, simu na barua pepe. Mtumaji ataandika ujumbe auhitajio na kuutuma kupitia shirika la posta au kwa kompyuta kumwelezea anayempeleka. Yamkini ilihitajika kuweza kuulizana na kujibizana kati ya watu hao wawili, ndipo simu ilipovumbuliwa na kumwezesha mtu kukiona kitu anachozungumzia na mwingine hata akiwa mbali sana. Watu huzungumza na kufahamiana ingawa hawaoni. Ilipohitaji mtu kukiona kitu anachozungumzia, ndipo ilibidi kuunda vifaa vya kuonyesha picha kama vile televisheni.

Ilikuwa fahari kubwa kwa Wakenya kuwasiliana nan chi za Japan na Korea Kusini wakati wa michezo ya mipira ya kugombea kombe la Dunia. Wakenya waliweza kuona michezo hiyo wakati ule ule ilipokuwa ikichezwa hata kama kijiografia Kenya nan chi hizo zina majira tofauti.

Mawasiliano tuliyotaja ni vyombo vya ufundi vilivyounda, lakini kunayo mawasiliano ya ana kwa ana. Mwalimu na wanafunzi darasani wanawasiliana kwa kutumia mdomo, mikono macho na akili. Wanaelewana wayasemayo.

Ndege kama kuku akihisi adui, hufanya ishara au mlio Fulani kuwatahadharisha vifaranga wake. Usisahau kuwa katika mchezo, mwamuzi huwasiliana na wachezaji labda kwa kutumia firimbi, kengele au ishara za mikono. Ama kwa hakika mawasiliano hutumia chochote ilimradi ujumbe utokao kwa mtu, kitu au mahali Fulani ufike unapotarajiwa.

4. Tafsiri kifungu hiki kwa Kiswahili.

It goes without saying that social problems are not to be solved by counselling alone. Many agencies and organizations are concerned with the family and are attempting to improve an unsatisfactory situation there. To the extent that long- range educational programs aimed at improving family relations succeed, counselling to ameliorate the effects of bad family situations will become less necessary. For the present, however, home difficulties are a major source of problems for workers in three types of setting.

Child guidance clinics are attempting to help the children themselves at the time when their problems are most acute. Marriage counselors have developed a specialized service for men and women who wish to try to salvage their relationship rather than to break it off. General counselling agencies in schools, even when their principal function is to help students make good educational and vocational choices, also help individuals to understand and modify emotional attitudes that have grown out of home environments.

Many other social problems of our time reflected in the insecurities clients bring to counselors. The rapidity with which urbanization has proceeded has brought into the incredibly complex city environment large numbers of individual whose upbringing has not prepared them to cope with it. Threats of war, and actual wars in which our country is involved not only add to the complexity of the task of career planning, but also face young men and women with difficult choices among conflicting values. The constant threat of unemployment arising from technological changes hangs over men and women most of whom have no control over their own jobs.

5. SARUFI NA MATUMIZI YA LUGHA.

1. Vitu hivi hutumiwa na nani?

- a. Randa.
- b. Kijiko.

2. Tafautisha nyakati hizi.

- a. Alfajiri.
- b. Alasiri

3. Kanusha sentensi zifuatazo.

- a. Ningekutana naye ningemueleza haja yangu.
- b. Jana nilimwona akienda dukani na alikuwa na pesa mkononi.

4. Jaza vinyume kwenye nafasi zilizowachwa.

- a. 'Unataka au ' alimuliza.
- b. Wakigombana.....

5. Maliza tungo hizi kwa kutumia neno mwafaka.

- a. Zingandishe hizo karatasi kwa (maji, gundi rojo)
- b. Mpaka nipate..... Yake (pesa, uhuru, kauli)

6. Ziandike sentensi hizi kwa usemi wa taarifa.

- a. 'Waiteni watoto wote hapa' Walimu alisema.
- b. 'Sitafika kwako leo' Juma alisema.

7. Ziandike sentensi hizi kwa umoja.

- a. Mngalicheza vizuri mngalishinda mashindano hayo.
- b. Wangalifanya kazi kwa bidii wangelikuwa matajiri.

- 8. Ziandike sentensi zifuatazo ukitumia -amba.**
- a. Mtu atakayeshinda ataapishwa.
 - b. Mwanafunzi atakayefaulu atapewa zawadi nono.
- 9. Andika maneno haya katika kauli ya kutendwa.**
- a. Piga.
 - b. Samehe
- 10. Ziandike tena sentensi hizi kwa kufuata maagizo yaliyo katika mabano.**
- a. Hizi ni siku za shida na taabu. [Tumia mambo].
 - b. Hii ni nyumba itakayobomolewa kesho. [Tumia Kibanda badala ya nyumba]

End -